

Бойківська Г. М., Буга Н. Ю., Варченко О. М., Варченко О. О.,
Гладкий О. В., Глушко Д. М., Головка Л. В., Долга Г. В., Дончак Л. Г.,
Заяць Т. А., Калініченко О. В., Килівник В. С., Кобець С. П., Корсун І. М.,
Костогриз В. Г., Краєвська Г. О., Крисанов Д. Ф., Легошина О. Л.,
Лесюк В. С., Мазурчук О. В., Мартусенко І. В., Марчук О. В.,
Мезіна Л. В., Мустеца І. В., Пенюк В. О., Попова О. В., Радіонова Н. Й.,
Сова О. Ю., Червак-Смерічко О. Ю., Чкан І. О., Шкварук Д. Г.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Колективна монографія

**Полтава
2023**

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Колективна монографія

**Полтава
2023**

УДК 336:336:77

Рекомендовано до друку вченою радою
Центру фінансово-економічних наукових досліджень
(Протокол № 99-1 від 20.05.2023 р.)

Рецензенти:

Т. В. Устік – доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та логістики Сумського національного аграрного університету.

М. О. Багорка – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету.

Перспективи розвитку національної економіки України: теоретичні та практичні аспекти : колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП “Астроя”, 2023. 130 с.

У колективній монографії представлено дослідження економічного розвитку промислових підприємств аграрних територіально-виробничих систем України. Здійснено оцінку потенціалу територіальних громад у сфері соціальних зобов'язань. Досліджено вплив розвитку цифрової економіки на людський капітал в сучасних умовах. Висвітлені особливості формування маркетингових стратегій аграрних підприємств. Викладено теоретичні основи системи управління персоналом підприємства. Досліджено європейський досвід застосування фінансових інструментів щодо заощаджень домогосподарств. Досліджено інформаційні технології в аудиті з метою економічної безпеки підприємств.

Jel A31, B41, L10, L16, L19, L23, M11, M20, M31, M41, M42, O13, Q13

Prospects for the development of the national economy of Ukraine: theoretical and practical aspects : a collective monograph / Collective of authors. Poltava: PC “Astraya”, 2023. 130 p.

The collective monograph presents a study of the economic development of industrial enterprises agricultural territorial production systems of Ukraine. Assessment of the potential of territorial communities in the field of social obligations. The influence of the development of the digital economy on human capital in modern conditions is investigated. The peculiarities of formation of marketing strategies of agricultural enterprises are highlighted. The theoretical foundations of the enterprise personnel management system are outlined. The European experience of using financial instruments for household savings is studied. The information technologies in the audit for the purpose of economic security of enterprises are investigated.

ISBN 978-617-8231-08-8

© Колектив авторів, 2023

© Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2023

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
-----------------------	----------

РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Особливості економічного розвитку промислових підприємств аграрних територіально-виробничих систем України (Гладкий О. В., Килівник В. С., Марчук О. В.)	6
1.2. Перспективи та правові аспекти діяльності бізнесу як вектора розвитку економіки (Попова О. В.).....	10
1.3. Сучасний стан регулювання процесу використання земельного потенціалу в контексті розвитку ринкових відносин (Легошина О. Л.).....	14

РОЗДІЛ 2. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА ПОЛІТИКА

2.1. Інформаційне забезпечення оцінки потенціалу територіальних громад у сфері соціальних зобов'язань (Заяць Т. А., Краєвська Г. О., Сова О. Ю., Головка Л. В.)	19
2.2. Підвищення туристичної привабливості регіону на прикладі Вінницької області (Буга Н. Ю., Глушко Д. М.)	24
2.3. Вплив розвитку цифрової економіки на людський капітал (Бойківська Г. М., Мазурчук О. В.).....	29

РОЗДІЛ 3. МАРКЕТИНГ, ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

3.1. Сутність та особливості формування маркетингових стратегій аграрних підприємств (Калініченко О. В., Лесюк В. С.)	36
3.2. Структурно-динамічні тенденції розвитку малих підприємств первинного виробництва України в довоєнний період (Варченко О. М., Крисанов Д. Ф., Варченко О. О.).....	48
3.3. Кластерний аналіз сільськогосподарських підприємств регіону на основі показників урожайності та витрат на вирощування озимої пшениці (Кобець С. П.).....	63
3.4. Теоретичні основи системи управління персоналом підприємства (Дончак Л. Г., Мартусенко І. В., Шкварук Д. Г.).....	69
3.5. Адаптація підприємств морської галузі до нових умов функціонування (Мезіна Л. В.)	75
3.6. Мережевий підхід в контексті вартісно-орієнтованого управління фінансами швейних підприємств (Радіонова Н. Й.).....	84
3.7. Один із способів формулювання парето-лексикографічних задач оптимізації (Червак-Смерічко О. Ю.)	88
3.8. Антикризове управління підприємствами торгівлі на основі інновацій (Долга Г. В., Пенюк В. О.)	93

РОЗДІЛ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА АУДИТ

4.1. Європейський досвід застосування фінансових інструментів щодо заощаджень домогосподарств (Корсун І. М., Костогриз В. Г.)	105
4.2. Діяльність ключових інституцій фінансового сектору України в умовах воєнного часу (Чкан І. О.).....	112
4.3. Оцінка інформаційних технологій в аудиті з метою економічної безпеки підприємств (Мустеца І. В.)	119

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	123
--	------------

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ
ЕКОНОМІКОЮ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ1.1. Особливості економічного розвитку промислових підприємств аграрних
територіально-виробничих систем України

© Гладкий О. В.

*д-р. геогр. наук, проф.,**Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна*

© Килівник В. С.

*канд. мед. наук, доц,**Вінницький національний медичний університет імені Миколи Пирогова,
м. Вінниця, Україна*

© Марчук О. В.

*асистент,**Вінницький національний медичний університет імені Миколи Пирогова,
м. Вінниця, Україна***Світлій пам'яті професора Степана Івановича Іщука присвячується**

Під територіально-виробничими системами (ТВС) ми розуміємо економічно й соціально доцільне територіальне поєднання різних виробництв на конкретній території, що має зовнішню господарську спеціалізацію і певний рівень економічної цілісності (комплексності) [6; 7; 8]. В Україні розвиваються Волинська та Подільська аграрно-виробничі ТВС [2; 3]. Розглянемо їх більш детально.

1. Подільська ТВС.

Територія ТВС займає центральну частину Правобережної України і охоплює Вінницьку, Хмельницьку та Тернопільську адміністративні області. Промислове виробництво регіону базується на переробці сільськогосподарської сировини, що виробляється багатогалузевим сільським господарством. Тому провідними галузями тут виступають галузі харчової промисловості, які мають міжрайонне і міждержавне значення. Особливо виділяється цукрова промисловість, частка якої у виробництві цукру в Україні складає одну третину [1].

Функціонально-компонентна структура промислового виробництва Подільської ТВС склалась на базі виробництва і переробки сільськогосподарської сировини (бурякоцукровий, плодоовочеконсервний, м'ясопереробний, молокопереробний цикли), що поєднуються з машинобудівною й металообробною, хімічною та легкою промисловістю. Розширюється виробництво будівельних матеріалів, фарфоро-фаянсових виробів.

За обсягом виробництва і асортиментом виробленої продукції провідна роль у функціонально-компонентній структурі належить галузям виробництва продовольства. До основних його галузей відносяться: цукрова, спиртова, м'ясна, маслоробна, сироварна, молочна, борошномельно-круп'яна, хлібопекарна, олійножирова, плодоовочеконсервна. Серед них провідне місце належить цукровій промисловості, яка об'єднує понад 60 заводів і виробляє одну третину цукру-піску нашої держави. За 1990 – 2003 рр. випуск продукції галузі скоротився внаслідок зниження темпів промислового виробництва в Україні, але Подільська ТВС і сьогодні є найбільшим виробником цукру. Найбільшими підприємствами цукрової промисловості є Кирнасівський, Теофіпольський, Городецький, Кременецький цукрові заводи та Шепетівський цукрорафінадний завод.

Цукрова промисловість має тісні технологічні зв'язки з спиртовою, бо значна частина спиртових заводів працює на відходах цукрового виробництва (патоці). Спиртові заводи використовують для переробки на спирт зерно і картоплю. Крім спирту вони виробляють кормові дріжджі, вітаміни та ряд інших продуктів. Найбільшими підприємствами спиртової

промисловості є Барський і Калинівський заводи (Вінницька область). Спиртова промисловість також скоротила виробництво, а ряд її підприємств перестали працювати. Одним із найбільш потужних спиртових заводів Подільської ТВС був Немирівський. Незважаючи на те, що наразі він фактично не працює, супутнє виробництво на Немирівському лікero-горілчаному заводі продовжує ефективно працювати на довізній сировині.

У структурі продовольчого виробництва виділяється високим рівнем розвитку м'ясна промисловість. Підприємства галузі розміщені більш-менш рівномірно на території всіх трьох областей, але найпотужніші зосереджені на великих м'ясокомбінатах – Вінницькому, Хмельницькому, Тернопільському, Козятинському, Барському, Шепетівському, Кам'янець-Подільському. Випускається широкий асортимент продукції у свіжому, замороженому видах та у вигляді консервів [4].

Однією з важливих галузей регіону є молочна промисловість, яка виробляє не менше 14 % продукції в Україні. Молокопереробні підприємства (масло- і сирзаводи) розміщені в межах сировинних зон, де виробництво молока характеризується найвищими показниками. Найбільші молочні підприємства тяжіють до великих і середніх міст. До великих молочноконсервних підприємств належить Городецький завод Хмельницької області.

В Подільській ТВС добре розвинена плодоовочеконсервна промисловість, що випускає широкий асортимент консервів і соків (майже 12% виробництва в Україні). Виділяються такі найбільші центри виробництва: Вінниця, Могилів-Подільський, Тульчин, Кам'янець-Подільський, Заліщики.

У Подільській ТВС розміщено ряд підприємств машинобудування. Машинобудування спеціалізується на виробництві неметаломістких виробів, зокрема, тут випускається технологічне устаткування для галузей харчової промисловості, торгівлі і громадського харчування, для сільського господарства, а в останні десятиріччя (до 1991 р.) провідна роль належала виробництву електротехнічного устаткування, приладів та інструментів. Однак після 1991 р. ці галузі різко скоротили виробництво і на даний час їх роль є малопомітною. Головні підприємства машинобудування в основному зосереджені у промислових вузлах – Вінницькому, Хмельницькому, Кам'янець-подільському, Тернопільському і у промислових центрах – Козятині, Могилів-подільському, Шепетівці, Підволочиську, Кременці, Чорткові, Заліщиках та ін.

У галузевій структурі промислового виробництва областей Поділля помітне місце займають галузі будівельного профілю. На території регіону видобувають і обробляють граніти (Голованівське і Жежелівське родовища). Каменедробильні заводи працюють у Гнівані, Шепетівці, Ладижині. Розвинено виробництво стінових блоків з черепашнику, які використовуються у будівництві (Могилів-Подільський, Кам'янець-Подільський, Збараський райони). Для потреб цукрової промисловості видобувають вапняк (Чемеровецький, Могилів-Подільський райони). Працюють заводи по випалюванню вапна, виробництву крейди для будівельної і хімічної промисловості (Кам'янець-Подільський, Бережанський райони, завод у м. Кременець). У багатьох районах виробляється будівельна цегла. Важливе значення має продукція Глуховецького і Турбівського каолінових заводів. Каолін використовується на підприємствах фарфоро-фаянсової, целюлозно-паперової, гумової галузей. Розвинене виробництво кераміки, фаянсу, фарфору (Славута, Бережани, Полонне).

Із галузей легкої промисловості найбільш розвиненими є текстильна, швейна і взуттєва. На підприємствах ТВС випускаються бавовняні тканини (Тернопільський бавовняний комбінат), сукно (Дунаївецька і Славутська суконні фабрики), трикотажні вироби (Хмельницький, Шепетівка, Чорний Острів), хутрові вироби (Жмеринка). Поділля – значний осередок художніх промислів (вишивання, килимарство та ін.).

Хімічна промисловість спеціалізується на виробництві мінеральних добрив, сірчаної кислоти і продукції лісохімії. Флагманом галузі є Вінницьке виробниче об'єднання "Хімпром" – одне з найбільших підприємств України по виробництву фосфатних мінеральних добрив, миючих засобів та іншої продукції. Лісохімічний завод працює у Славуті (Хмельницька область).

Розвиток галузей промисловості став можливим завдяки створенню у регіоні власної енергетики, яка працює на довізному вугіллі, нафтопродуктах і горючому газі. Головними енергетичними об'єктами є Ладижинська теплова електростанція на Вінниччині і Хмельницька АЕС (м. Нетішин). Стала до ладу Дністровська ГЕС, продовжується будівництво гідроакумулюючої станції в межах цього гідровузла. Енергетичні об'єкти працюють в єдиній енергосистемі України і зв'язані лініями високої напруги з сусідніми з Україною державами.

У територіальній структурі промисловості Подільського регіону виділяються промислові пункти, центри і вузли. Основна частина промислової продукції виробляється у промислових вузлах.

Вінницький промисловий вузол – найбільше промислове утворення в межах регіону. До його складу входить м. Вінниця (357 тис. чол.) – багатогалузевий промисловий центр, ядро вузла та ряд промислових центрів і пунктів, що знаходяться у зоні впливу ядра. Всі вони пов'язані з ним виробничими, виробничо-технологічними, економічними і трудовими зв'язками. Найбільшими промисловими центрами, що функціонують у системі Вінницького промислового вузла є Жмеринка і Калинівка. Виділяються також ряд менших промислових центрів і пунктів промислової і агропромислової орієнтації - Гнівань, Браїлів, Немирів, Літин, Турбів, Липовець, Тиврів, Вороновиця та ін. Всі вони зосереджені у межах зовнішньої зони вузла, яка разом з ядром займає 30 % території Вінницької області. Тут зосереджено майже 2/3 міського населення і виробляється половина промислової продукції Вінниччини [2].

Спеціалізацію вузла визначають галузі машинобудування, хімічної, харчової, легкої і промисловості будівельних матеріалів. Головні виробничі потужності промисловості зосереджені у ядрі промислового вузла – м. Вінниця. Тут виробляється 70 % продукції машинобудування, 100 % виробництва хімічної продукції і електроенергії та значна частина продукції легкої і харчової промисловості обласної ТВС. На Вінницький промисловий вузол припадає 40 % промислового виробництва області.

Серед багаточисельних галузей харчової промисловості – олійно-жировий комбінат, м'ясокомбінат, консервний і хлібний комбінати, кондитерська фабрика, молочний, пивоварний заводи тощо.

Хмельницький промисловий вузол сформувався на основі обласного центру м. Хмельницького (254 тис. чол.) та навколишніх селищ. Переважна більшість промислових підприємств зосереджена у багатофункціональному ядрі вузла м. Хмельницькому. Провідними галузями спеціалізації промислового вузла є машинобудування і харчова промисловість.

Тернопільський промисловий вузол сформувався в центрі адміністративної області м. Тернополі (228 тис. чол.), що займає вигідне економіко-географічне і транспортне положення між Львовом, Хмельницьким, Вінницею. Основні підприємства зосереджені у ядрі багатофункціонального обласного центру, який спеціалізується на галузях неметаломісткого машинобудування. Крім цих основних галузей розвинені інші: меблева, фарфорова, фармацевтична, будівельна.

В Подільській ТВС функціонують різні промислові центри, які входять до двох груп: середніх (від 20 до 50 тис. чол.) і малих (менше 20 тис. чол.). Найбільші з них: Жмеринка, Могилів-Подільський, Козятин, Хмільник – у Вінницькій; Нетішин, Старокостянтинів, Славута, Шепетівка – у Хмельницькій; Бережани, Кременець, Чортків – у Тернопільській областях.

2. Північно-Західна (Волинська) ТВС.

ТВС розташований на крайньому північному заході України в межах території Волинської і Рівненської областей. Зручне економіко-географічне положення регіону відносно сусідніх регіонів Польщі є однією з важливих умов розвитку зв'язків промислових підприємств. Однак, він віддалений від основних промислових баз України, що створює деякі труднощі у розвитку промисловості.

У функціонально-галузевій структурі промисловості ТВС переважають галузі, що використовують сільськогосподарську продукцію, тобто ті, що є складовими агропромислового комплексу. Так, харчова промисловість представлена виробництвом цукру, спирту, плодоовочевої продукції. Ці галузі розвинені у лісостепових районах, на півдні Волинської і Рівненської областей (Корець, Мізоч, Острог, Горохів, Володимир-Волинський, Іваничі та ін.) Розвинені молочна, маслоробно-сироварна, борошномельно-круп'яна, кондитерська, хлібопекарна галузі. Найбільші виробничі потужності зосереджені в містах Луцьку, Рівному, Ковелі, Нововолинську [2].

Легка промисловість розвивається на базі використання місцевої сировини. Провідну роль займає льняна промисловість. Льнопромисловий цикл охоплює стадії: вирощування льону, первинну його переробку на льнозаводах і завершення виробництва на Рівненському льнокомбінаті, де виготовляють тканини. Крім льнової, в регіоні розвинена шкіряно-взуттєва промисловість, а також текстильна, швейна та панчішно-шкарпеткова галузі.

Машинобудування в районі видобутку вугілля спеціалізується на випуску спеціального технологічного устаткування для шахт, а в основних промислових центрах Північно-Західної ТВС – на виробництві сільськогосподарських машин (Ковель, Рівне), приладів (Луцьк, Рівне),

устаткування для залізничного транспорту (Ковель), автомобілів (Луцьк), обладнання для тваринницьких ферм і виробництва кормів (Красилів, Рожище), підшипників і електроапаратів (Луцьк).

Працюють також підприємства хімічної промисловості, будівельних матеріалів, фарфоро-фаянсової галузей. Найбільшим підприємством хімії є Рівненський завод, що випускає азотні добрива. Флагманом з виробництва будівельних матеріалів є Здолбунівський цементно-шиферний комбінат. Скляна і фарфоро-фаянсова промисловість розвинена в Рівненській області (Костропіль, Рокитне).

Традиційною галуззю в ТВС є лісова і деревообробна промисловість. Лісозаготівельні підприємства розміщені в Дубровицькому та Ківерцівському районах. Центрами деревообробної промисловості виступають: Ковель, Луцьк, Рівне, Сарни. Тут випускаються деревостружкові плити, паркет, будівельні деталі з дерева, фанера, меблі та різноманітна тара. Стандартні житлові будинки випускає Костропільський домобудівний комбінат – найбільше підприємство в Україні [5].

У територіальній структурі промисловості регіону виділяється три промислові вузли (Луцький, Рівненський, Ковельський) і ряд промислових центрів та пунктів. У промислових вузлах зосереджені головні підприємства Північно-Західної ТВС.

Рівненський промисловий вузол розвивається як багатогалузеве утворення на території обласного центру м. Рівне (249 тис. чол.), прилеглих до нього поселень, а також охоплює промисловий центр м. Здолбунів. Основними галузями спеціалізації промислового вузла виступають: машинобудування і металообробка (виробництво високовольтної апаратури, тракторних агрегатів, торгового устаткування); виробництво будівельних матеріалів і будівельна індустрія; деревообробна; легка (льонокомбінат, фабрики швейна і нетканих матеріалів); харчова (сушильно-консервний, молочний заводи, м'ясокомбінат, кондитерська фабрика, хлібокомбінат).

Луцький промисловий вузол розміщений в межах території обласного центра та його околиць. Крім Луцька (209 тис. чол.) до складу вузла входить промисловий центр Ківерці та ряд невеликих приміських поселень, які мають з обласним центром тісні виробничі і трудові зв'язки. Профільюючими галузями промислового вузла виступають: машинобудівна і металообробна, харчова і легка. Розвинені також галузі деревообробки (меблева промисловість) та виробництво будівельних матеріалів. Підприємства машинобудування спеціалізуються на випуску автомобілів, призначених для використання в районах з погіршеними дорогами. Випускаються також підшипники, електроапаратура, машини і обладнання для комунального господарства та електротермомеханічні прилади.

Харчова промисловість представлена молочною, м'ясною, цукровою, консервною, кондитерською, пивоварною та іншими галузями. Головними галузями легкої промисловості є швейна, взуттєва, виробництво синтетичних шкір, шовку, льоноволокна. Промисловість будівельних матеріалів представлена картонно-рубероїдним підприємством, заводами залізобетонних виробів, будівельних конструкцій і деталей, цегельними заводами. Головні хімічні підприємства – завод виробів із пластмас та фабрика “Спектр”. У м. Луцьку працюють меблева фабрика, завод культурно-побутових виробів, промкомбінат, а у Ківерцях – деревообробний комбінат, заводи ремонтно-механічний, “Лісмаш”.

Ковельський промисловий вузол розташований на важливих залізничних шляхах, через які Україна зв'язана із сусідніми зарубіжними країнами. За кількістю населення м. Ковель посідає друге місце після обласного центру (66 тис. чол.). Промисловий вузол сформувався як транспортно-промислове утворення з підприємствами по обслуговуванню залізничного транспорту та рядом об'єктів, що належать до різних галузей промисловості. Основні промислові підприємства вузла – заводи сільськогосподарського машинобудування, залізобетонних виробів, льонопереробний, сироробний, крохмальний, продтоварів, м'ясокомбінат, хлібокомбінат та інші. Розвинена деревообробна промисловість, швейна та виробництво культтоварів. В межах Ковельського промислового вузла працюють лісозаготівельні об'єкти, вони постачають деревину деревообробному комбінату.

Промислові центри ТВС – це невеликі міста з населенням від 15 – 20 до 50 тис. чол. Значними промисловими центрами виступають: Дубно, Костопіль, Сарни, Волгодимир-Волинський, Ківерці, Нововолинськ. В галузевій структурі промислових центрів домінують галузі легкої, харчової, деревообробної промисловості, а також виробництво будівельних матеріалів.